

Др ЈЕЛЕНА ГЛУШАЦ, истраживач сарадник
Историјски институт Београд
Кнеза Михаила 36/II, Београд, Србија
Е-адреса: jelena984@hotmail.com

ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ СТАРЕ ЦРКВЕ У ОСЕЧИНИ

САЖЕТАК: Стара црква у варошици Осечини код Ваљева, првобитно посвећена Светом Георгију, представља један од најстаријих храмова у овом крају, који је са својом непосредном околином проглашен спомеником културе. Термин „стара црква” одомаћен је после изградње нове цркве на истој парцели 1940. године. Током свог постојања, неколико пута је рушена и паљена, а током једне од обнова промењено јој је храмовно посвећење (Вазнесење Господње). Посредно помињући осечанску цркву, у литератури се готово увек наводе погрешне године оснивања (1765. или 1818), које у ствари представљају датуме када се она обнављала. У раду ће бити изнете хипотезе о првим подацима који указују на постојање парохијског живота у Осечини, са фокусом на излагање конкретних података из периода надлежности ваљевског епископа Доситеја Николића, односно синђела Андреја Јоакимовића. Описи цркве, парохије и свештенства, биће поткрепљени поређењима са подацима других цркава из Ваљевског дистрикта. Доња хронолошка граница овог прилога биће прва деценија XIX века.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Хабзбуршка монархија, Османско царство, Ваљевска епископија, Ужичко-ваљевска митрополија, Осечина, Црква Светог Георгија, парохија, свештеник, миграција

Недостатак извора везаних за оснивање храма и зачетке парохијског живота у Осечини представља велики проблем за поуздану реконструкцију његове ране прошлости. Први подаци који указују на осечанско свештенство, на основу којих се може претпоставити хипотеза о постојању цркве, потичу из *Поменика манастира Раче*.¹ Монаси из манастира Раче, да би прибавили материјалну помоћ, путовали су по разним местима на подручју Пећке патријаршије и даље, уписујући имена живих и покојних, која би се спомињала

¹ *Поменик манастира Раче*, приредио Томислав Јовановић. Бајина Башта: Рачанска фондација, 2005.

на светим литургијама, по одређеним правилима. *Поменик* бележи око 15 хиљада имена, из неколико стотина места, која су уписивана од прве деценије XVII века до 1682. године.² Поред имена, монаси су повремено уписивали место боравка приложника и годину посете. Уколико се радило о свештеним или монашким лицима, готово обавезно да је уписиван и њихов чин. Рачански монаси су посетили место Осечина (Осечна)³ и уписали имена два свештеника: презвитера Мануила⁴ и презвитера Јовице⁵. Нажалост, не може се утврдити да ли је то била једна посета, што би значило да су поменути свештеници заједно службовали, или су то биле две различите посете. Поред непостојања временских одредница, не спомиње се ни назив храма, што уосталом није ни био обичај да се уписује у *Поменик*, осим назива манастира или места уз имена монашких лица.

Нови подаци о месту, цркви и парохији, јављају се тек у првој половини XVIII века у изворима српске црквене и хабзбуршке провенијенције. Најрелевантнији за овај рад биће подаци из неколико докумената везаних за Ваљевску епископију: *Протокол' ѿт преписанія црквеи и них сост(о)аіа, находещих ся ва епархиі валеvскои про лето 1735. год,*⁶ *Протокол ѿ экзаминаціа священниковъ парохналних, находещих се ва епархиі валеvскои, творилое лѣта 1735. мноу Андреем Ивакимовичемъ, а. м. сунгелом по указу его архіастирства,*⁷ белешке о притужбама на незаконите бракове,⁸ као и *Извещеніе колико сель обрѣтает се ва епископиі валеvскои, како имено последхетъ про лето 1735. У Валеvу ноемвріа 25.*⁹ Поред преписа *Извещіенија* које је начинио Димитрије Руварац у наведеном раду, постоји и препис *Извещіенија* Радослава Грујића, који је потпунији са подацима о броју села, именима свештеника, укупном броју домова у епископији, манастирским парохијама и документима који се односе на прилоге.¹⁰ Налогодавац наведених извештаја, упућених београдско-карловачком митрополиту Вићентију Јовановићу, био је синђел Андреј Јоакимовић, који се налазио на месту администратора Ваљевске епископије (1735–1737), по уклањању епископа Доситеја Николића. Његов одлазак је подстакнут несугласицама са митрополитом око реформи у управљању, као и писмом ваљевског егзарха Стефана Стојковића упућеним будимском владици Василију Димитријевићу о стању Ваљевске епископије јула 1731.¹¹ Оно сведочи о бројним неправилностима у раду епископије по питању незаконитих бракова, мешања световних власти

² *Исїо*, 3.

³ Александар Лома, „На именовним врелима II. Осврт на нова издања старосрпских извора”, *Ономаїолошки прилози*, књ. XVIII (2005), 465.

⁴ *Поменик манастира Раче*, 44б.

⁵ *Исїо*, 47б.

⁶ Димитрије Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, *Сїоменик СКА* XLII (1905), 154–171.

⁷ *Исїо*, 171–197.

⁸ *Исїо*, 197–200.

⁹ *Исїо*, 201–203.

¹⁰ Документ се налази у збирци Архива САНУ, бр. 8903, а објављен је у раду: Недељко Радосављевић, „Ваљевска епископија у 'Извештенију' из 1735. године”, *Гласник Историјског архива Ваљево* 31 (1997), 43–46.

¹¹ Радослав Грујић, „Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације (1718–1738)”, *Сїоменик СКА* LII (1914), 105–106.

у црквене послове. Као велики проблем, егзарх указује на малобројност свештенства, које је неучено и просто, на запустелост манастира. Недуго затим, упутио је представку митрополиту Вићентију Јовановићу у којој се пожалио на епископа Доситеја, да је склон више злим него добрим саветима.¹² Епископ Доситеј је касније враћен на управу у Ваљево, где је остао до тренутка када су Османлије опет преузеле град.¹³

Код помињања црква и манастира ваљевског краја у историјским изворима, чести су дуги временски размаци. Као један од примера можемо навести Цркву Светог Димитрија у месту Маркова црква код Словца.¹⁴ Назив цркве и места, као и посвећење храма, претпоставља да су цркву подигли избегли монаси из Марковог манастира код Скопља, у непознатом временском периоду.¹⁵ У *Рачанском ѿменику* поред назива места убележен је митрополит Митрофан,¹⁶ што би навело на претпоставку да је ово најстарији податак о Цркви Светог Димитрија.¹⁷ Следећи поуздани подаци Маркове цркве датирају из каснијег времена, у пописима Хабзбуршке монархије из 1718. где се помиње као село *Markova*,¹⁸ односно 1738. године, као *Markovacesqua*.¹⁹ Место се помиње у оба преписа *Извешћенија*.²⁰

На основу Јоакимовићевих извештаја, могу се по први пут донети конкретнији закључци везани за духовни живот и административно функционисање Ваљевске епископије, захваљујући опису црква и имовине, као и подацима о пореклу и образовању свештенства. Епископија је имала јурисдикцију у оквиру осам дистриката: шабачког, лешничког, крупанског, ваљевског, рудничког, крагујевачког, јагодинског и чачанског,²¹ са укупно 220 насеља, 3.463 дома и 33 цркве.²² Седиште епископа је било у вароши Ваљеву, које је по попису било највеће са 170 кућа.²³ Иако се овде налазило седиште, у вароши није постојала црква, већ су се богослужења обављала у једној соби, у дому некадашњег егзарха Висариона, која је била опремљена богослужбеним књигама и предметима.²⁴ Службу је обављало преко 40 свештеника, чије су

¹² Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија 1718–1739”, *Гласник Историјског архива Ваљево* 32 (1998), 23.

¹³ Исти, „Ваљевска епископија у 'Извешћенију' из 1735. године”, 41.

¹⁴ *Археолошки сѿоменици и налазишћа у Србији, I. Зајадна Србија*, приредио Ђурђе Бошковић. Београд: Научна књига, 1953. (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 89.

¹⁵ Ђурђе Сп. Радојичић, „Маркова црква”, *Бојословје*, година III, свеска 4 (1928), 280.

¹⁶ *Поменик манастира Раче*, 6а.

¹⁷ *Археолошки сѿоменици и налазишћа у Србији I*, 89.

¹⁸ Душан Пантелић, „Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачког мира”, *Сѿоменик СКА ХСХVI* (1948), 27.

¹⁹ Johan Langer, „Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717–1739”, *Mittheilungen des K. K. Kriegsarchiv*. Neue Folge III. Wien: K. K. Kriegsarchiv, 1889, 93 (247); *Археолошки сѿоменици I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 89.

²⁰ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 201; Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија у 'Извешћенију' из 1735. године”, 43.

²¹ Рајко Веселиновић, „Срби под аустријском влашћу 1718–1739”, у: *Историја српског народа IV-I*, Београд: Српска књижевна задруга, 1986, 136–137; Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија 1718–1739”, 13–14.

²² Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија у *Извешћенију* из 1735. године”, 41.

²³ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 201–203.

²⁴ *Истѿо*, 166; Драг. М. Павловић, „Административна и црквена политика аустријска у Србији (од 1718–1739)”, *Сѿоменик СКА LXII* (1901), 187.

парохије већином обухватале више села. У *Извешћенију* Грујићевог преписа, налазе се називи неколико села, односно парохија и њихових свештеника, за која се може са сигурношћу претпоставити да нису имала своје цркве.²⁵

У попису цркава и затеченог стања Ваљевске епископије, у оквиру дистрикта ваљевског и палешког, помиње се осам цркава, две парохије без храма и молитвена просторија у Ваљеву.²⁶ Запис о визитацији храма у Осечини датира од 7. јануара 1736. године.²⁷ Посвећен је Светом Георгију, а као тренутни парох спомиње се јереј Сава Јовановић. Осечанска парохија тада је обухватала 7 села, са најмање 59 домова: Осечина (7 домова), Драгијевица (8), Остружањ (22), Братачић (10), Плужац (10), као и села Црниљево (данас село Горње Црниљево) и Лопатањ која се не помињу у крајњим списковима у оба преписа *Извешћенија*.²⁸ Црква је била дугачка 9 кловтера, укључујући олтар и две припрате, широка 3 кловтера и 3 шува, висока 1 кловтер и 3 шува.²⁹ Према томе, она је била дугачка око 17 метара, широка око 6,5 метара и висока око 2,2 метра. Покривена је новом хрстовом шиндром, без свода. Писац извештаја напоменуо је неколико пута да је нова црква прављена 1735. године. Међутим, у подацима о испитивању свештенства, налазимо име тадашњег пароха Храма Светог Георгија у Белој Цркви, Арсенија Мијаиловића, који је пре доласка на ову парохију, службовао годину дана у Осечини 1707/8 године.³⁰ Друго, затечени јереј Сава, на овој парохији је од 1730. године.³¹ Стога се може претпоставити да је приликом визитације уочена преправка цркве, вероватно крова. Даље, у опису олтара, сазнаје се да је био преграђен буковим даскама на којима су се налазила двоја врата, северна и двери, са новим шареним завесама. Овде је била часна трпеза необично грађена од камена, ширине и дужине 3 педља, постављена на каменом стубу и није се знало да ли је освећена.³² На њој су били постављени једна плаштаница и два пешкира. Антиминс који је био од старог дебелог платна, црн и неопран без икаквог сведочанства, потписа, светих моштију, сведочи о ранијем постојању храма,³³ на вратима је завеса од чита. За проскомидију, жртвеник, користила се дрвена даска причвршћена на зид, на којој су се држали бела плаштаница од беза, путир и дискос, оба од лима, нова, скоро купљена,

²⁵ Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија у 'Извешћенију' из 1735. године”, 43–45.

²⁶ (Наводе се цркве Св. Јована Претече у селу Пауне, Св. Георгија у селу Бреска, Рођења Пресвете Богородице у Докмиру, црква у селу Петници, Св. Николе у Буковици, Св. Георгија у Осечини, Св. Николе у шанцу Осечиници и Св. Георгија у Дивцима; прва парохија је обухватала села Туларе, Врело и Бањане, а друга село Непричаву), „Митрополија београдска око 1735. године”, 162–166.

²⁷ *Исјо*, 164–165.

²⁸ *Исјо*, 201–203; Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија у *Извешћенију* из 1735. године”, 43–45.

²⁹ Један кловтер (клафтер) или хват, је мера за дужину која износи 1,89 метара (Милан Влајинац, *Речник наших старих мера: у току векова I–IV*, Београд: Српска академија наука и уметности, 1961–1974, III, 428–429; IV, 977–979); један шув (шух), такође мера за дужину, износи 31,61 центиметар. М. Влајинац, *н. г.*, IV, 1059–1061; Доброслав Ст. Павловић, *Цркве брвнаре у Србији*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе Србије, 1962, 20.

³⁰ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 173–174.

³¹ *Исјо*, 182.

³² М. Влајинац, *н. г.*, IV, 704–707.

³³ *Археолошки споменици и налазишта... I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић),

затим нови воздух и дарци од мусула, звездица од жутог пиринча, кашичица светогорска дрвена, нова кадионица од туча, посуда за топлу воду – ибричић од бакра. Црквеног прекривача није било, а Свете честице чувале су се у дрвеној кутији на часној трпези.³⁴ На првој припрати, на десном иконостасу примећено је шест различитих икона, док је једна била на хартији, а испод њих је била завеса од мусула. На левом иконостасу, на малом колу, налазила се икона Богородице, док су на средњем колу биле две иконе и једна на хартији, а испод се налазиле две шарене завесе од мусула. Даље, од предмета црква је поседовала два нова кандила од пиринча, два крста (мањи и већи) постављена изнад двери, од којих је мањи имао изрезбарено Христово распеће, затим и два чирака, гвоздени и дрвени, са свећама. Налоњ, покретни сто на који се ставља икона или Јеванђеље, био је нов, прављен на српски начин веома једноставно, покривен белим платном и на њему се налазила празнична икона. У цркви није постојао свод. Женска приправа била је празна и одвојена буковим даскама, а друга приправа је преграђена храстовином и није имала ни крстионицу ни умиваоницу. Храм није имао звона, већ клепала. Спољашни опис је, сходно и изгледу, веома скроман: на западној страни су постојала двоја врата, а на цркви дрвени крстови.³⁵ Није забележено да ли је црквена порта била ограђена.

У визитацији Ваљевског и Палешког дистрикта, како је већ поменуто, побројано је осам цркава и две парохије без храмова. Осечанска Црква Светог Георгија се није много разликовала од других. По димензијама и површини, спадала је у ред већих (површина око 110 м²).³⁶ Једино је површином била већа црква у Петници.³⁷ Све цркве су биле једнобродне грађевине, покривене храстовом шиндром, чија је унутрашњост била преграђена на олтарски простор, наос и женску припрату. Простор олтара био је једноставно преграђен храстовим, липовим, буковим или даскама од чамовине. На олтару су се налазила обично двоја врата (северна и двери) са завесама, осим у цркви у Брески, чији је олтар имао троја врата.³⁸ Часне трпезе су биле уобичајених димензија, прављене од камена или дрвета, односно, комбинацијом ова два материјала. Исто је важило за простор жртвеника, односно, проскомидије. Већина цркава је поседовала скроман број богослужбених предмета, израђених од уобичајених материјала, изузев Цркве Светог Николе у Буковици, која готово да није имала црквени мобилијар.³⁹ У простору наоса налазили су се дрвени налоњи, чираци (дрвени и гвоздени), кандила од туча, столови

³⁴ О светим сасудама, њиховим поделама и опису, вид. Лазар Мирковић, *Православна лиџуриџка или Наука о бојослужењу Православне источне цркве. Први ойџиџи геџ*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1965, 115–121.

³⁵ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 165.

³⁶ Тканине и материјали који се помињу у опису цркава су: *без* – платно, *мусул* – фина коччана тканина, *чиџ* – фино исткана вунена тканина, док је *џиринач* представљао легуру метала, односно туч. Гаврило Витковић, „Извештај написао 1733. Максим Ратковић, екзарх београдског митрополита”, *Гласник СВД* 56 (1884), 322–324.

³⁷ Д. Ст. Павловић, *н. г.*, 65–66.

³⁸ Црква у Петници грађена је од камена, а њена површина је износила око 200 м². Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 164.

³⁹ *Исџо*, 163.

³⁹ *Исџо*, 164.

(столице за седење) и простор за гашење свећа. Цркве у Паунама, Осеченици и Дивцима имале су по два дрвена налоња, један за читање Светог Јеванђеља, други за држање празничне иконе. Остале, опет изузев буковичке цркве, имале су по један налоњ. Женске припрате су биле преграђене дрвеним даскама. Једина црква која је имала и крстионицу и умиваоницу била је у Брески, док је црква у Осеченици имала само умиваоницу.⁴⁰ Ограђену порту имала је црква у Дивцима.⁴¹

Приликом визитација Ваљевске епископије, у *Протокол ѿ экзаминација свјашчениковъ парохналних*, сачувани су драгоцени подаци о два осечанска пароха. У периоду 1707/8, овде је службовао Арсеније Михаиловић.⁴² Рођен је пре 1686. године у Срему, а одрастао у Соколској нахији. Прва знања стекао је код калуђера Кипријана из манастира Раче, који је са братством прешао у манастир Беочин. Арсеније је отишао на даље учење код свештеника Максима у село Оровицу. Пошто се оженио Максимовом кћерком 1703. године, Арсеније одлази у Сарајево код владике Висариона који га рукополаже у чин ђакона, а два месеца касније у чин свештеника, за шта је издвојио 4.000 аспри. Вратио се назад у Оровицу, где је заједно са тастом служио наредне три године. Одлази у Осечину „гдѣ поповал’ едно лѣто, и не могал’ мало ради нуріе у Осечини поповати, дошав у Белу Цркву.” На Белоцркванској парохији боравио је 28 година.

Следећи осечански свештеник који је заведен у документима синђела Андреја, испитан почетком јануара 1736. године, био је Сава Јовановић, стар 30 година.⁴³ Пореклом је из Херцеговине, из села Петнице, где је одрастао. Отац Јован му је рано преминуо, а мајка Марија се замонашила и Саву предала монаху Филотеју у манастир Добриловину где је учио богословље 5 година: наустиције, псалтир са песмама Мојсијевим, молебан, акатист и да чита октоих. Из Херцеговине, са мајком прелази у село Буковицу 1724. године, а затим одлази у манастир Тронушу ка владици ужичком Исаји Маленовићу. Владика га је прво поставио за ђакона, а затим следећи дан за свештеника, за шта је Сава издвојио 30 гроша. Са допуштењем владике Исаије, враћа се у Буковицу где службује наредне 4 године. Не могавши више да трпи османско насиље и велике трошкове, Сава прелази на страну Хабзбуршке монархије, односно долази у село Осечину 1730. године. Уз благослов ваљевског епископа Доситеја и егзарха Висариона, Сава је добио синђелију, грамату о постављењу на нову парохију. За грамату, епископу је исплатио два, а егзарху три дуката. Општа писменост и богословска знања овог осечанског пароха били су лоши: чита веома слабо, по старом обичају, не зна појање, писати уме помало, о чему сведочи његов потпис на крају извештаја; неке од Светих седам тајни зна, а неке не зна, код крштења зна само форму, уводне молитве не зна. Стога, налаже се да научи Свете тајне, што ће надлежни контролисати и испитати. Забележено је име Савиног духовника, Саватија Пивљанина, код кога се последњи пут исповедио 1734. године пред Божићни

⁴⁰ *Исїо*, 165.

⁴¹ *Исїо*, 166.

⁴² *Исїо*, 173.

⁴³ *Исїо*, 181–182.

пост. Име истог духовника налазимо и код његовог претходника, свештеника Арсенија.⁴⁴ Такође, занимљива забелешка јесте да је последњу литургију служио за празник Светог Георгија 1735. године. Свештеник Сава је био ожењен, имао троје деце, две кћерке и једног сина, а живео у кући коју је сам направио. Од личне имовине поседовао је свештеничке одежде (епитрахил од свиле, фелон и стихар од бега, наруквице и појас), затим крст, путир и дискос од лима, звездицу од пиринча. Имао је неколико богослужбених књига: требник московски, псалтир московски средњи, обштак московски велики, молитвослов московски, литургију српску и октоих српски. У поседу свештеника Саве такође су убележени: ливаде и њиве, два коња, један во, две краве, пет јунади, троје телади и три кошнице. У дому Јовановића живео је и помоћник Јеремија.

Ако се упореде записи о свештеницима Ваљевског и Палешког дистрикта, закључци су следећи: ни један од девет побројаних није знао Свете тајне и ретко се ко истицао по добром појању, читању или писању; сви су живели у кућама које су сами изградили, већином у селу где се налазила црква, осим Тимотеја свештеника докмирског, који је своју кућу купио од тамошњег кнеза Стојана.⁴⁵ У личном поседу свештеници су имали богослужбене предмете, одежде (сви су имали епитрахил и крст за водоосвећење) и по неколико књига. Величина земљишног поседа (ливаде, њиве, виногради) и број грла стоке, разликовао се од свештеника до свештеника. Највећи иметак су имали они коју су живели у заједницама са родитељима и браћом. Према месту порекла, шест свештеника је рођено на простору Ваљевског и Палешког дистрикта, тројица су били насељеници. Поред осечанског Саве, парох осеченички Милутин Бошковић, „не имавши где поповати,” отишао је из родног Никшића, где је на 300 домова службовало чак 24 свештеника,⁴⁶ непричавски парох Остоја био је принуђен да напусти парохију у херцеговачком селу Оцркавље, „гдѣ ему Турци не дали поповати ради старог попа”, одакле је отишао на парохију у старовлашка села Јабланицу и Добросавици,⁴⁷ из којих је опет морао да оде због константног исељавања народа.⁴⁸ На територији Осечанске парохије, у селу Драгијевици, родио се и живео свештеник буковички Петар.⁴⁹ Већина њих имала је синђелију издату од епископа Доситеја, коју су плаћали приликом рукоположења у свештенички чин и постављења на парохију. Поп Остоја из Непричаве, за унапређење у чин протопопа, дао је епископу два коња и један дукат.⁵⁰

Подаци са испитивања свештенства из ове епископије говоре о великом миграционом таласу са простора Османског царства на простор западне Србије. Разлози мигрирања су углавном били немогућност обављања свештеничког позива услед османског насиља, које је довело до расељавања народа, а самим тим и сиромашења и пустошења парохија. У свим дистриктима

⁴⁴ *Исѣо*, 174.

⁴⁵ *Исѣо*, 185.

⁴⁶ *Исѣо*, 182.

⁴⁷ Данас село Доброселица, општина Чајетина.

⁴⁸ *Исѣо*, 183.

⁴⁹ *Исѣо*, 185–186.

⁵⁰ *Исѣо*, 183.

Ваљевске епископије приметан је број насељених свештеника. Може се закључити да је већина свештеника у епископији према месту рођења потицала из области које су биле под османском влашћу – Херцеговине, Старог Влаха и других. Поред свештених и монашких лица, мигрирала су и цела села у таласима од краја XVII до краја XIX века, чиме је формирана савремена етничка слика западне и централне Србије.⁵¹

Из синђелових података, запажа се број ваљевских пароха који је потицао из свештеничких породица, чији су очеви, браћа и стричеви били свештеници или калуђери, као и оних који су склапали бракове са свештеничким кћеркама. Своја прва образовања, свештеници су стицали у манастирима,⁵² (најчешће се помињу Чокешина, Каона, Јовање, Ремета, Црна Река, Љубостиња, Вољавча, Привина Глава), где су неретко били ученици својих стриचेва, тамошњих калуђера, затим код учитеља (даскали и мештери у Београду, Шиду и Ваљеву),⁵³ код владика (најчешће у Ваљеву) или на парохијама код својих сродника. Без обзира на вишегодишње учење неопходних сазнања за свештенички позив, извештаји са испитивања сведоче о слабој писмености, коју је додатно отежавала употреба два књижевна језика.⁵⁴ Ретки су били они који су знали форму Светих тајни, који су довољно добро читали и писали. Ученост није била одређена ни дугогодишњим свештеничким искуством: на пример, некадашњи осечански, а затим белоцрквански свештеник Арсеније, који је 1736. био стар преко 50 година, а на служби провео око 33 године на неколико парохија, није умео добро да чита, пише, али ни да пева.⁵⁵ Према нешто каснијим сведочењима Проте Матеје Ненадовића, „у оно време у Србији нигде ни гласа ни трага од школа није било, но сваки ђак, који је желио што учити, морао је попу или у манастир ићи. Премда су сиромаси ђаци морали и на једном и на другом месту служити и попине и игуманове коње седлати и раседлавати, опет је сваки радо сносио, који је желио што научити и попа бити, за чим је онда сваки тежио, јербо у Србији није онда било другога господства, кроме бити кнез, поп или калуђер, а и пандур имао је неко мало одличије.”⁵⁶ Скромна знања која су стекла у раној младости, основне писмености и познавања црквених правила, у већини случајева свештеници нису успели даље да усаврше. Један од разлога је био што нису имали одговарајуће књиге, што се види из описа цркава и испити-

⁵¹ Тихомир Ђорђевић, „Становништво у Србији после Велике сеобе 1690. године”, *Годишњица Николе Чујића XXXVI*, (1927), 21; Недељко Радосављевић, „Кретање становништва између источне Босне и Херцеговине и западне Србије од XVI до почетка XIX века у светлу црквених извора”, у: *Земља Павловића: средњи вијек и период њурске владавине*, [зборник радова са научног скупа], уредили: Милан Васић и Рајко Кузмановић. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске; Српско Сарајево: Универзитет Српско Сарајево, 2003, 390.

⁵² Радослав Грујић, *Српске школе (од 1718–1739 г.)*. Прилог културној историји српског народа, приредио и поговор написао Ђорђе Ђурић. Београд: Радио-телевизија Србије; Нови Сад: Матица српска, 2013, 31.

⁵³ *Истио*, 161.

⁵⁴ Н. Радосављевић, „Ваљевска епископија 1718–1739”, 26.

⁵⁵ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 174.

⁵⁶ Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, приредио Љубомир Ковачевић. Београд: Српска књижевна задруга, 1893, 24.

вања свештенства Ваљевске епископије 1735. и чињенице да су Свете тајне и молитве преписивали са цедуља које им је давао егзарх.

Описујући свештенство, уз поређења са калуђерима и обичним народом, Вук Караџић је пружио вредне податке, који показују њихове опште карактеристике током XVIII века.⁵⁷ У парохијама где је постојала црква, свештенство је у њој служило за празнике. Сваки свештеник је морао да поседује требник, у коме би могао да потражи дане прослављања светаца, уколико сам не би знао напамет. Ако би поседовао часловац и псалтир, да се моли Богу, „то је за њега довољна библиотека.” Да је народ поштовао свеце и велике празнике, прота Матеја у *Мемоарима* сведочи коментаре упућене његовим родитељима кад су га послали на школовање код локалног свештеника: „Благо теби, сестро, кад ти имаш сина у кући тако учена, те ти може свеце казивати, да се у раду не огрешиш.”⁵⁸ Укупни службени приходи једног свештеника били су скромни. Уредбама које су доносили митрополити Мојсије Петровић и Вићентије Јовановић, прописани су износи такси које су парохијани плаћали за црквене обреде попут знамења, крштења, венчања, освећења водице, опела, парастоса, читања молитви и других.⁵⁹ Посебна пажња је обраћена на склапање бракова. У прописима за парохијалне таксе, парохијани су различито плаћали за склапање првог, другог и трећег брака. Поред плаћања обреда, свака ожењена глава је давала неколико ока жита.⁶⁰ Као и остало становништво, свештеници су се бавили домаћим пословима – обрадом земље, крчењем шуме, и узгајањем стоке. Њихови расходи су се односили на плаћање пореза према државним и духовним властима. По примању чина, сваки свештеник је издвајао за надлежног архијереја неколико стотина гроша; касније, на годишњем нивоу давала се одређена сума од прихода добијених за верске обреде.⁶¹ Од обичног сељака, свештено лице се разликовало и физичком појавом: имали су браде и носили су црне шубаре или варошке капе, док им је одећа била иста. Свештеници нису имали право да исповедају народ, већ су то чинили калуђери.⁶² Они су боље познавали црквена правила, „јер чешће чате у цркви и служе летурђију”. Били су образованији од свештенства, а писменост им је доносила приходе.⁶³ Сходно мишљењу које је у народу владало, „да књига није ни за кога другога, осим калуђера и попова”,⁶⁴ духовна лица била су најобразованији део српског становништва под османском влашћу. Иако њихова општа писменост није увек била на нивоу,

⁵⁷ Вук Караџић, „Географическо-статистическо описаније Србије”, *Даница* (1827), 25.

⁵⁸ М. Ненадовић, *н. г.*, 24.

⁵⁹ Ђорђе Рајковић, „Српски народни сабор месеца маја 1730 у Београду”, *Српски летопис* 113 (1870–1871), 294–309; Д. Руварац, „Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713–1730. Прилог историји Српске цркве”, *Споменик СКА XXXIV* (1898), 198–200; Р. Грујић, *Биџамија и џолиџамија код Срба*. Нови Сад: Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић”, 1909; Р. Грујић, „Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације”, 94–99; Исидора Точанац, „Прописи митрополита Мојсија Петровића за свештенике и парохијане”, *Историјски часопис XLVIII* (2001), 147–167.

⁶⁰ В. Караџић, *н. г.*, 113.

⁶¹ *Исјо*, 117; Р. Грујић, „Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације”, 95.

⁶² Леополд Ранке, *Српска револуција*. Београд: Српска књижевна задруга, 1965, 42.

⁶³ В. Караџић, *н. г.*, 111.

⁶⁴ *Исјо*, 118.

у пастирском смислу, српско свештенство није било заостало, ни назадно, већ сасвим супротно – непоколебљивост у вери и у народном просвећивању, обележило је духовна лица и цркву као предводнике народа, у тешким временима и борбама за ослобођење од османске власти.⁶⁵

Поред извештавања о стању и опремљености цркава, испитивању свештенства, синђел Андреј посветио је пажњу притужбама на брачне преступе, попут склапања четвртог брака, бежања супружника, недозвољене разлике у годинама, блудничења, непоштовања крвног сродства, и других. Најчешћи преступ било је склапање четвртог брака, за који су супружници неретко добијали благослов и од свог пароха, али и од челних људи Ваљевске епископије, егзарха Висариона и епископа Доситеја.⁶⁶ Према 49. члану *Уредбе*, свештеник мора посебно да води рачуна „на сродство и кумство до седмога степена и у који брак ступају, да не буде незаконит; јер онај који венча четвртака или кога силом присиљенога, ма знао или не знао за то, само ако се сазна, биће лишен свештенства, а брак такав прогласиће се као ништав; а иста таква казна постићи ће и онога, који венча човека који живу жену има”.⁶⁷ Рашчињење и срамоћење бријањем браде онога свештеника који би венчао било ког брачног преступника потврђено је одлукам на црквеном сабору у Сремским Карловцима 1726.⁶⁸ У Осечанској парохији су утврђена два брачна преступника.⁶⁹ Свештеник Сава је пријавио случај свог парохијана Илије, чија је жена после 6 година брака пребегла на османску страну и удала се за неког Илију Владимировића. Прешли су у Дистрикт шабачки, у село Црниљево (Доње). Други случај, такође потражње своје супруге, тиче се осечанског парохијана Николе Гавриловића, чија је жена стално бегала оцу у село Лопатањ. Како се наводи, за овај преступ је била кажњавана и хапшена.

Становништво седам села која су припадала осечанској цркви, насељавало се са поменутих територија, почев од краја XVII века. У прегледу порекла становништва и насељавању села, Љубомир Павловић тврди да је осечански крај готово био ненасељен, а да се прве породице насељавају са простора Херцеговине и Црне Горе.⁷⁰ Од краја XVII века до почетка новог рата Монархије против Османског царства 1737, број досељеника у Подгорини представљао је скоро 47%, од укупног броја становништва, да би до почетка XX века тај проценат чинио чак 93,2%.⁷¹ Због честих османских упада у Јадар, Осечина је у другој половини XVII века готово опустела. У том периоду су се доселиле фамилије Бабића (Невесиње, Херцеговина), Младеновића (Пива, Херцеговина), затим Недићи (Куч, Црна Гора) и Нена-

⁶⁵ Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве I. Од њокуришавања Срба до краја XVIII века*. Београд: ЈРП, 2002, 300–301.

⁶⁶ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 197–198.

⁶⁷ Део *Уредбе* митрополита Мојсија Петровића из 1724. објавио је Д. Руварац по препису Илариона Руварца: Д. Руварац, „Мојсије Петровић”, 123–124, 199–200; Члан 49 објавио је Р. Грујић, *Биџамија и њолиџамија*, 20.

⁶⁸ Р. Грујић, „Прилози за историју Србије у доба аустријске окупације”, 95–96.

⁶⁹ Д. Руварац, „Митрополија београдска око 1735. године”, 200.

⁷⁰ Љубомир Павловић, *Колубара и Подгорина, Антирвојеоірафска ѡромайрања*. Београд: Српска краљевска академија, 1907, 831.

⁷¹ *Истѡ*, 482–483.

довци (Пипер, Црна Гора).⁷² Село Братачић основали су крајем XVII века насељеници Ђуричићи и Јанковићи из Осата у Босни. До 1718. било је скоро пусто због интензивних упада Османлија из суседне Азбуковице, а породице су се исељавале на простор Мачве и Срема.⁷³ У селу Драгијевици, најстарија досељена породица су Аврузи, пореклом из Херцеговине, који су са Црвеног Дола (Црна Гора), овде дошли пре 1690. године. Из Босне (Гласинца и Осата) у Драгијевицу је дошла породица Дурмић.⁷⁴ Најстарије породице у Лопатању досељене су пре почетка XVII века из подринских херцеговачких крајева, док су у другој половини XVII века пристигле из околине Митровице (Стара Србија), Никшића и Горажда. Почетком XVIII века, у Лопатањ долазе породице Ћосић из Подриња, Живановићи из Старог Влаха, Тадићи из Осата.⁷⁵ У Остружњу насељавање почиње крајем XVII века, из Пипера (Црна Гора), Бихора (Стара Србија) и Пиве (Херцеговина).⁷⁶ У Плужац први досељеници стижу почетком XVII века из Колашина, а после 1718. године, овде се насељава свештеничка породица Поповић из Коцељеве.⁷⁷ И напоследку, у селу Црнићеву, први досељеници долазе крајем XVII и почетком XVIII века из Доброселице (Стари Влах) и Колашина. Током XVIII века насељавају се породице из Азбуковице, Подриња и Пљеваља.⁷⁸ У хабзбуршком попису из 1718. године, помињу се сва села која је обухватала Осечанска парохија са бројем домова, осим Плуща и Црнићева: Осечина (Osecsno – 5), Остружањ (Osztrusan – 5), Братачић (Bratusicz – 2), Драгијевица (Dragevitza – 3) и Лопатањ (Lopadan – 4).⁷⁹ У попису из 1737. године наводе се Лопатањ (Lopodna) са 7 и Братачић (Bradaziz) са 14 домова,⁸⁰ а 1738. су убележена и сва остала села.⁸¹

Опште политичке прилике на Балкану донеле су промене српском народу, којима се и овога пута структура православне цркве морала прилагодити. По формирању нове границе после потписивања мира у Београду (1739), простори који су били под управом Хабзбурговаца претходних година, враћени су Османлијама, а реке Сава и Дунав опет су постале граница између два царства.⁸² Раг је интензивирао миграције српског становништва са простора Херцеговине, источне Босне и Црне Горе, на простор Београдског пашалука, али је приметан и пораст исељавања мирског и духовног становништва преко Саве и Дунава, односно у Срем.⁸³ У административном погледу, дошло је до следећих промена: од Карловачке митрополије одвојена је Београдска митрополија, у оквиру које је дошло до уједињења Ваљевске и Ужичке епи-

⁷² *Исџо*, 831–832.

⁷³ *Исџо*, 575.

⁷⁴ *Исџо*, 651–652.

⁷⁵ *Исџо*, 778–779.

⁷⁶ *Исџо*, 838–839.

⁷⁷ *Исџо*, 867.

⁷⁸ *Исџо*, 998–999.

⁷⁹ Д. Пантелић, *н. г.*, 27.

⁸⁰ J. Langer, *н. г.*, 91 (245).

⁸¹ *Исџо*, 93 (247).

⁸² Радован Самарџић, „Срби у Турском Царству од Београдског мира до Првог српског устанка 1739–1804. – унутрашњи живот”, у: *Историја српског народа IV-1*, 306.

⁸³ Димитрије Руварац, „Пребегли на ову страну 1791. свештеници и калуђери”, *Српски Сион XIV*, 5 (1904), 112–117; Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском њаџалуку 1766–1831*, 81–85; Љ. Павловић, *н. г.*, 491–492.

скопије у једну митрополију – Ужичко-ваљевску митрополију.⁸⁴ Обухватала је простор од 6 нахија (Шабачка, Ваљевска, Рудничка, Соколска, Ужичка и Пожешка) и оваква административна подела остаће мање-више непромењена до добијања црквене аутономије 1831. године.⁸⁵

Током последњег рата између Хабзбуршке монархије и Османлија 1788–1791, српско становништво и духовна лица са простора Ужичко-ваљевске митрополије, масовније су учествовали у устаничким активностима против Османског царства. Једна од последица подршке непријатељској страни било је спаљивање цркава и манастира у околини Ваљева: по запису Хаци-Рувима, спаљени су манастири Боговађа, Рибница, Ђелије, Пустиања и манастир у Новацима, затим цркве у Славковици, Крчмару, Петници, Буковици, у Плушцу, Бранковини, Дивцима и Јабучју. Једино нису страдали манастир Грабовац посвећен Светом Николи и Црква Рођења Светог Јована Претече у Паунама.⁸⁶ Запаљена црква која се помиње у Плушцу била је посвећена рођењу Светог Јована Претече. Љубомир Павловић сматра да се она односи на осечанску цркву, која се налазила у атару засеока Плузац, а касније је разграничењем између Осечине и Плушца, остала у Осечини.⁸⁷ Међутим, по новијим археолошким истраживањима, ова претпоставка се не може сматрати тачном. Ради се о засебној цркви, грађеној у XVIII веку и спаљеној у времену када је већина овдашњих цркава страдала.⁸⁸

По завршетку овог рата, у Ужичко-ваљевској митрополији догодило се неколико важних промена. Прва се односи на премештање епископског седишта из Ваљева у Шабац. Разлог томе, по свој прилици, било је уништавање епископске имовине током напада на Ваљево 1788. године.⁸⁹ Извори наводе да је већ у јуну 1793. године у Шапцу извршено прво рукоположење, када је епископ Јоаникије произвео Јеремију Петровића у чин јеромонаха.⁹⁰ Епископска резиденција се налазила у близини Цркве Светих апостола Петра и Павла.⁹¹ Од великог значаја били су фермани донети у оквиру реформи у Београдском пашалуку 1793. и 1794. године, који су дозвољавали српском народу, насупрот стриктним одредбама исламског права, да слободно по-

⁸⁴ Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*. Ваљево: Историјски архив Ваљево, 2000, 26–30; Ђ. Слијепчевић, *н. г.*, 266.

⁸⁵ Н. Радосављевић, „Реорганизација црквене управе у Западној Србији и источној Босни по склапању Београдског мира 1739”, *Зборник друштвено-хуманистичких наука*, година 1, број 1, Бања Лука (2001), 255.

⁸⁶ Ђуро Даничић, „Записи из неколико рукописа”, *Rad JAZU I* (1867), 185–186; Љубомир Стојановић, *Сѣтари српски зайиси и найѣиси II*. Београд: Српска краљевска академија, 1902, бр. 3650, 291–292.

⁸⁷ Љ. Павловић, *н. г.*, 866.

⁸⁸ Дејан Булић, Радивоје Арсић, „Археолошко рекогносцирање општине Осечина”, *Гласник Српског археолошког друштва* 35 (2019), 214.

⁸⁹ М. Ненадовић, *н. г.*, 11–12; Стојан Новаковић, „Белешке к историји Шапца и шабачке владичанске столице”, *Годишњица Николе Чујића* 9 (1887), 28; Н. Радосављевић, *Ужичко-ваљевска митрополија 1739–1804*, 130–131.

⁹⁰ Н. Радосављевић, „Шабачка епископија по попису из 1836.”, *Гласник Историјског архива Ваљево* 34 (2000), 76.

⁹¹ Јоаким Вујић, *Пуѣшествије по Србији II*, Београд: Српска књижевна задруга, 1902, 97–98.

прављају и граде цркве и манастире.⁹² Прота Матеја је о том времену оставио следећи запис: „Цркве и манастири стари почну се оправљати и из нова градити давши само 500 гроша везиру за изун (дозвољење); пак гради цркву где хоћеш и колику хоћеш”.⁹³ Слично је посведочио и Хаџи-Рувим у једном запису.⁹⁴ Током 1791/2. године, изграђена је црква – брвнара у селу Миличиници, надомак Осечине, на месту некадашње Цркве Светих апостола Петра и Павла, која је уништена 1726. године⁹⁵; обновљена је црква у Бранковини⁹⁶, у Осеченици Црква Светог Николе (Крчмар)⁹⁷, затим Црква Успења Пресвете Богородице у Петници⁹⁸, Светог Георгија у Дивцима⁹⁹, манастири Ћелије¹⁰⁰, Јовања¹⁰¹ и Боговађа¹⁰², и многе друге страдале светиње овог краја. Свакако, оне су се и претходних деценија обнављале, захваљујући константним миграцијама српског становништва на простор Ужичко-ваљевске митрополије.

После 1735. године, осечанска црква и парохија, готово да се не помињу у изворима. Зна се да је црква делимично обновљена 1765. године.¹⁰³ У овом периоду обнављани су манастири Пустуња (1759)¹⁰⁴ и Вољавча (1764–5)¹⁰⁵. Обнова или градња нових цркава, све последњих година XVIII века, веома је ретка појава: „За цркву, да се начини од дрвета, као колиба, истина је лакше добити допуштење, али опет ваља плаћати”¹⁰⁶. Када је 1749. године обнављан манастир Добриловина, исти онај одакле су потекли осечански пароси Арсеније и Сава, аутор записа који је побројао радње и набавку неопходних богослужбених ствари, посведочио је о *много ѿруда и ѿрошка*.¹⁰⁷

У последњим деценијама XVIII века приметни су нови миграциони таласи у села Осечанске парохије. У Осечини се насељавају породице из Херцеговине, Сребренице, Осата, доњег Подриња, околине Београда.¹⁰⁸ У Братачићу и Драгијевици су се махом досељавали из азбуковачких, јадарских и рађевских села.¹⁰⁹ У Остружњу су се населиле породице из околине Бајине

⁹² Славко Гавриловић, „Ка српској револуцији”, у: *Историја српског народа* IV-1, 405–407.

⁹³ М. Ненадовић, *н. г.*, 23.

⁹⁴ Љ. Стојановић, *н. г.*, бр. 3755, 320.

⁹⁵ *Археолошки сѝоменици I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 155; Бранко Вујовић, „Старине цркве-брвнаре у Миличиници”, *Гласник Међуоцијинској историјској архива у Ваљеву* 19 (1984), 61–91.

⁹⁶ Ј. Вујић, *н. г.*, 67; *Археолошки сѝоменици I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 127.

⁹⁷ *Истѝо* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 123; Бранко Вујовић, *Умѝностѝ обновљене Србије 1791–1848*. Београд: Просвета; Републички завод за заштиту споменика културе, 1986, 76.

⁹⁸ Б. Вујовић, *н. г.*, 78.

⁹⁹ *Истѝо*, 78–79.

¹⁰⁰ *Истѝо*, 76.

¹⁰¹ *Археолошки сѝоменици I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 92;

¹⁰² Љ. Стојановић, *н. г.*, бр. 3684, 299.

¹⁰³ *Археолошки сѝоменици I* (М. Ћоровић-Љубинковић, Р. Љубинковић), 149.

¹⁰⁴ *Истѝо* (Ђ. Бошковић, В. Кораћ), 97.

¹⁰⁵ Љ. Стојановић, *н. г.*, бр. 3277, 121.

¹⁰⁶ В. Караџић, *н. г.*, 108.

¹⁰⁷ Љ. Стојановић, *н. г.*, бр. 2978, бр. 2979, бр. 2980, 161–162.

¹⁰⁸ Љ. Павловић, *н. г.*, 832.

¹⁰⁹ *Истѝо*, 576, 652.

Баште и Ужица.¹¹⁰ Лопатањ су насељавале породице из суседних села – Гуњака, Врагочанице, Драгијевице, Драгодола и Цветуље,¹¹¹ док је у Плушцу забележена миграција из азбуковачког села Ликодре.¹¹²

Први осечански парох који се помиње у изворима после 1735. године био је Радојица (Раде) Велисић из Лопатња. Синђелију за парохију која је обухватала села Лопатањ, Остружањ и Драгијевицу, добио је 6. децембра 1803. године, у Београду од ужичко-ваљевског митрополита Антима.¹¹³ Сахрањен је на лопатањском гробљу августа 1838. године, према упису у књиге умрлих.¹¹⁴ Један од потомака овог свештеника, пореклом по мајци, био је осечански парох Владимир З. Протић (1877–1931).¹¹⁵ Он је о овој породичној линији, која је дала неколико свештеника, оставио кратак запис на књизи посног триода, поклоњеног цркви 1929. године, за вечни спомен својој мајци Смиљи.¹¹⁶

Заједно са Радојицом Велисићем, у осечанској цркви службовао је свештеник Спасоје Поповић, један од погинулих у боју на Чокешини, 27. априла 1804. године.¹¹⁷ Он се прикључио чети браће Глигорија и Дамњана Недића, заједно са два монаха, Миланом и Симеуном.¹¹⁸ Преци Недића су пореклом из Херцеговине, а у Осечини су се населили на имању близу цркве.¹¹⁹ Када су им Османлије запалиле кућу, Недићи су се одметнули у хајдуке, а велика чета коју је водио Глигорије, деловала је по Церу и Влашићу, све до града Сокола. По избијању Првог српског устанка, велики број људи из Осечине им се прикључио, укључујући и свештеника Спасоја.¹²⁰ У тешком боју сви су

¹¹⁰ *Истио*, 839–840.

¹¹¹ *Истио*, 779.

¹¹² *Истио*, 867.

¹¹³ Недељко Радосављевић, „Шабачка епископија по попису из 1836.”, 82; Марко Павловић, „Свештенство у ваљевском крају око 1836. године”, *Колубара. Велики календар за њпросију 1998*, Ваљево (1998), 100.

¹¹⁴ Међуопштински архив Ваљево, А. 8.314, *Црква Вазнесења Господњег у Осечини*, књига умрлих (1837–1862), 84. (Овај фонд обухвата матичне књиге крштених, венчаних и умрлих у периоду од 1837. до 1916. године; књиге су дигитализоване).

¹¹⁵ *Глас Ваљева*, бр. 34, 23. август 1931, 4; *Глас Цркве, њоуслужбени орџан Еџархије Шабачке*, бр. 9–10, година IX, септембар-октобар 1931, 247; Радмила Радић, Момчило Исић, *Српска црква у Великом рајћу (1914–1918)*. Гацко: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”; Београд: Филип Вишњић, 2014, 503; Милорад Радојичић, *Осечански крај у рајтовима 1912–1918. Поменик рајћним жрџивама*. Осечина: Народна библиотека „Осечина”, Београд: Музеј жрџава геноцида, 2018, 398–399.

¹¹⁶ Неколико богослужбених књига из периода службовања свештеника Владимира З. Протића, чувају значајне записе везане за историјат цркве и места. Оне се чувају у новом храму у Осечини, а за увид у исте захвалност дугујем садашњим осечанским свештеницима, Велимиру Крстићу, Зорану Јаковљевићу и Раденку Андрићу.

¹¹⁷ Марко Павловић, „Свештенство у ваљевском крају у време Првог устанка”, *Колубара. Велики календар за њресџију 2000*, Ваљево (2000), 110; Радош Љушић, *Вожџ Карађорђе, књџа I*. Београд: Удружење за српску повесницу, 2000, 92–95.

¹¹⁸ М. Ненадовић, *н. г.*, 99–100; Лазар Арсенијевић – Баталака, *Истиорија Првог српског устанка I*. Београд: Штампарија Краљевине Србије, 1898, 144; Милић Ј. Милићевић, „Битка код Чокешине”, *Гласник Истиоријског архива Ваљево* 50 (2016), 16.

¹¹⁹ Никола М. Савић, „Браћа Недићи и бој на Чокешини”, *Насџавник* 3 (1892), 296–306, 296; Љ. Павловић, *н. г.*, 831–832; Радоје Недић, „Родослов браће Недића из Осечине”, *Глас Ваљева*, бр. 13, година VIII, 31. март 1935, 2.

¹²⁰ Исто, *Глас Ваљева*, бр. 15, година VIII, 14. април 1935, 1.

погинули, једино су преживели рањени монах Симеон и слуга из куће Не-дића, Грујица Јевремовић.¹²¹ Сви погинули су сахрањени на месту битке, а касније, када је изграђена спомен-костурница 1890. у порти манастира Чо-кешине, њихове кости су овде пренете.¹²²

Осечанска црква, са посвећењем Вазнесењу Господњем, први пут се помиње у *Путишесџвију* Јоакима Вујића.¹²³ Путописац је посетио цркву октобра 1826. године и забележио да је она подигнута 1765. године. И овај податак се може протумачити као једна од обнова цркве, с обзиром да претходни извори указују другачије. Даље, у опису се наводи да је два пута паљена и рушена од стране Турака, а обновљена је на истим темељима наредбом кнеза Милоша Обреновића 1818. године. Када је дошло до промене храмовног посвећења цркве у Осечини, није познато. Већина цркава и манастира са простора Ваљевске, односно Ужичко-ваљевске митрополије, паљене су и рушене током ратова против Османлија. Неке су грађене на истим темељима, а неке у оквиру истог сеоског, односно варошког атара. Упоређивањем докумената синђела Јоакимовића и каснијих извора, може се закључити да су обнављаним црквама неретко мењана храмовна посвећења. Честе обнове цркава, које су готово увек биле прве на удару османских харања, чим би се успоставило икакво мирно стање, говоре о дубокој привржености народа својој вери. Тек после 1815. године, градња и обнова светиња добија политичку димензију.¹²⁴

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

PhD JELENA GLUŠAČ, Research Associate
The Institute of History Belgrade
Kneza Mihaila 36/II, Belgrade, Serbia
E-mail: jelena984@hotmail.com

CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE OLD CHURCH IN OSEČINA

SUMMARY: Up until the first decades of the 19th century, sources about the old church in Osečina are very scarce. However, several important conclusions can be drawn. Parish life existed as early as the 17th century, based on the mention of two priests in the *Pomenik of Rača monastery*. The most relevant data come from the documents of singel Andrej Joakimović, administrator of the Valjevo episcopacy. From an administrative point of view, the church belonged to the Valjevo district, where there were several other churches, which were very similar in terms of the material they were built from, their size, church furniture, layout and books. Singel's reports bring information about two priests who served here in 1707/8

¹²¹ М. Ј. Милићевић, *н. г.*, 12–13.

¹²² *Мале новине*, година III, бр. 265, 28. септембар 1890, 1.

¹²³ Ј. Вујић, *н. г.*, 33.

¹²⁴ Недељко Радосављевић, „Религиозност српског друштва крајем XVIII и почетком XIX века”, *Брајсџиво, часопис Друштва „Свети Сава”* 8 (2004), 124.

and from 1730. The first, Arsenije, originated from Srem, and the latter, Sava, from Herzegovina. Analyzing the origins of other priests from the episcopacy, it is evident that most of them immigrated in search of better parishes and a relatively peaceful life under the administration of the Habsburg monarchy. Osečina's parishioners were families originating from Herzegovina, Bosnia, Montenegro and Old Serbia. Population settlement in this area would reach its peak during the 19th century, when Osečina developed into a classic road settlement, which was suitable for life due to its natural characteristics and location. During the 18th century, the temple of St. George had two renovations, in 1735 and 1765. In the last Habsburg-Ottoman war, the church was burnt down, and it was rebuilt in the first years of Knez Miloš's reign.

KEYWORDS: Habsburg Monarchy, Ottoman Empire, Eparchy of Valjevo, Metropolitanate of Užice-Valjevo, Osečina, the church of St. George, parish, priest, migration

Прилој 1. Садашњи спољашњи изглед старе цркве у Осечини.¹²⁵

¹²⁵ Аутор фотографије: Јелена Глушац, мај 2022.